

Ekonomická modernizace Íránu za vlády dynastie Pahlaví

Alžběta Chytková

Sekce - EKONOMIE,
Ekonomická fakulta, 2. ročník
Bakalářský studijní program – Mezinárodní obchod

Abstrakt: Esej analyzuje modernizaci Íránu za vlády dynastie Pahlaví a její vliv na vznik islámské revoluce roku 1979. Zaměřuje se na industrializaci, westernizaci a ekonomický rozvoj země, ale také na autoritářský charakter režimu, sociální nerovnosti a potlačování tradičních islámských hodnot. Práce ukazuje, že přestože reformy přinesly hospodářský pokrok, zároveň vyvolaly rostoucí nespokojenost obyvatelstva, která vedla k pádu monarchie a nástupu islámské republiky.

Klíčová slova: : Írán, dynastie Pahlaví, modernizace, islámská revoluce 1979, westernizace, ropa, autoritářství, Bílá revoluce, Muhammad Rezá Pahlaví, Rezá šáh Pahlaví, ajatolláh Chomejní.

1 Úvod

Írán je země známá mimo jiné pro své velké nerostné bohatství, které bylo směřovatelné při formování íránských dějin. Většinu dvacátého století se tu vládnoucí dynastie Pahlaví pokoušela o modernizaci celého státu a do jisté míry se jí to povedlo. Při bližším pohledu do historie je ale vidět, že změny nebyly vždy prospěšné a kolikrát spíše shora potlačovaly zaběhnuté zvyklosti. Kvůli tomu bylo obyvatelstvo více a více nespokojené, islámská revoluce z roku 1979 je toho důkazem. Do jaké míry přispěla ekonomická modernizace dynastie Pahlaví ke stabilizaci íránského státu a do jaké míry naopak vytvořila podmínky pro revoluci roku 1979?

2 Nástup dynastie Pahlaví na trůn

Persie, neboli dnešní Írán, má dlouhou a bohatou historii. Ve starověku to bylo centrum pokroku a nových vynálezů, kde se zdržovali největší učenci své doby. Tuto svoji historickou velikost si ale Persie nedokázala přenést do moderních dějin. Původním tradičním perským náboženstvím byl monoteistický zoroastrismus, ten byl však později vytlačen islámem, který v íránských dějinách ještě bude hrát důležitou roli.

Na počátku 20. století byla v severním Íránu objevena naleziště ropy, dnes víme že jedny z největších na světě. Tato skutečnost silně formovala pohled, jaký od té doby na Írán měli ostatní mocnosti. Británie, která tu dlouhodobě uplatňovala své mocenské zájmy, íránskou ropu využívala k zásobování britského loďstva, a to díky nově vzniklé Anglo-perské ropné společnosti (APOC, později AIOC), která byla z poloviny vlastněná britskou vládou. V té době v Persii vládla dynastie Kádžárovci, která byla u moci od konce 18. století. Po první světové válce tu sílil tlak ze strany Velké Británie na posílení britského vlivu a zároveň byla země finančně i vojensky slabá. To všechno vyvolávalo domácí nepokoje. Proto, s pomocí právě Britů, kteří chtěli upevnit svoji pozici v regionu, vojenský vůdce Rezá Chán vytáhl na Teherán. Roku 1921 se uskutečnil vojenský státní převrat a od roku 1926 už Rezá šáh Pahlaví, stál v čele nového diktátorského státu (Kazemi, 2017) (Shambayati, 2015).

3 Rezá Pahlaví

Nový režim byl charakteristický svou autokracií, veškerá rozhodnutí se řídila čistě šáhovou vůlí a nepodléhala žádnému právnímu rámci. Sám šáh svou vládu nazval „vládou jedné

osoby“ (Katouzian, 2022). Stát podle Rezy šáha Pahlavího měl stát na odkazu starověké Persie, nikoli na arabské kultuře či islámu. Tato jeho vidina obnovit velikost a slávu dávné říše byla tak silná, že skrz svůj nový autoritářský režim začal potlačovat islámské tradice, ženám dokonce zakázal nosit hidžáb. To byla velká rána pro běžné lidi, pro které byl islám středobodem jejich života. Další sociokulturní změny cílily na způsob žití běžných obyvatel. Írán je rozlohou velká země a jak už bylo zmíněno, mnoho lidí v té době žilo v kočovných kmenech, které měly každý svého vůdce a nepodléhaly teheránské vládě. Šáh zamýšlel rozbít tyto tradiční struktury a podřídit veškeré íránské obyvatelstvo jedinému vládcovi. Proto nařídil násilné usazování těchto kmenů. Jako všechny ostatní reformy, i tato byla vymáhána velmi tvrdě armádou nebo policií. V praxi tyto státní složky zatarasily trasy, kudy kmeny standardně migrovaly, a fyzicky bránily lidem projít. Důvodem většiny změn byla šáhova vysněná modernizace chudého a zaostalého státu a touha po tom, aby Západ viděl Írán jako vyspělou zemi; vzorem mu byla proměna Turecka za vlády Mustafy Kemala Atatürka. Tato konkrétní reforma, tedy zákaz kočování a migrování s velkými stády na horské pastvy, však způsobila mimo jiné i pomřeni milionů kusů dobytka, ovcí a koz, což vedlo k hladomoru mezi kmeny a k nutnosti poprvé do země ve větším množství dovážet maso a mléčné výrobky.

Ekonomika za nového režimu také prošla radikální transformací. Šáh ji chtěl, jako všechno ostatní v Íránu, řídit sám shora. Proto se nedlouho po jeho nástupu k moci stát přeorientoval na centrálně řízenou ekonomiku. Hlavními příjmy státního rozpočtu byly vysoké nepřímé daně zejména na základní potraviny, které ztěžovaly život běžným občanům, a samozřejmě i zisky z ropy. Ropa byla sice největší vývozní položkou, ale většina příjmů zůstávala u teď už přejmenované Anglo-íránské ropné společnosti (AIOC). Podíl na ropném zisku byl věčným předmětem sporů mezi AIOC a íránskou vládou. Nový šáh celkově k Velké Británii nechoval velké sympatie. Na straně výdajů se objevovaly, jak už bylo zmíněno, investice do modernizace a centralizace státu, industrializace a infrastruktury. Stát pumpoval peníze do nových továren na spotřební zboží, aby se vyhnul jeho dovozu. Ve velkých městech tak vznikaly moderní závody na textil, sklo či cukrovary, které ve většině případů čerpaly státní podporu a využívaly daňových úlev. Průmyslové zóny se stavěly hlavně v Teheránu. Teherán každoročně pohlcoval obrovské částky ze státního rozpočtu a za šáhovy vlády zažil období bleskového rozvoje. V hlavním městě byly bourány historické stavby a namísto nich se zahajovala výstavba moderních budov a nového městského centra s bulváry evropského typu. Zatímco Teherán vzkvétal, ostatní oblasti zůstávaly pozadu. To bylo příčinou přílivu obyvatelstva z venkova, lidé totiž viděli v hlavním městě pracovní příležitosti a příslib lepšího života. Nově příchozí obyvatelstvo se ale nedokázalo začlenit a docházelo tak k velkým sociálním rozdílům v různých částech města.

Co se týče obecně infrastruktury, nešetřilo se na výstavbě silnic a železnic, do které přitéklo celkově asi 60 % všech státních investic, a která umožnila rozvoj národního trhu a propojovala regiony. Největším projektem byla bezesporu stavba Transíránské železnice. Ta spojovala hlavní město s Kaspickým mořem a Perským zálivem. Propojila zemi v délce 1394 kilometrů a překonala dvě obří pohoří, což byl tehdy inženýrský zázrak. Ve výdajové stránce se také projevila šáhova vojenská minulost. Téměř veškeré zisky z ropy, šly na modernizaci armády a byla zavedena i povinná vojenská služba, což společnost neviděla ráda. Rezá šáh Pahlaví ale kladl důraz i na vzdělání a podporoval studium Íránčanů v Evropě nebo Spojených Státech. Některé školy vyučovaly i dívky a v Teheránu byla založena univerzita. Přesto ale ke konci jeho vlády bylo 90 % obyvatel Íránu negramotných. Zavedení nového vzdělávacího systému bylo zkrátka moc nákladné a investice do vyššího vzdělání nebyla moc platná, když chybělo základně vzdělané obyvatelstvo (Jafari, 2022) (Katouzian, 2022) (Hakimian, 2016).

Pád Rezá šáha Pahlavího byl způsoben především jeho sympatiemi k nacistickému Německu. V Adolfu Hitlerovi trochu viděl sám sebe – člověka z chudých poměrů, který se snaží

sjednotit národ a zmodernizovat stát. Během druhé světové války do Íránu přes jeho oficiální neutralitu vstoupila vojska Ruska a Velké Británie a Rezá šáh Pahlaví byl donucen k rezignaci. Spojenci na místo šáha dosadili korunního prince, tedy Muhammada Rezá Pahlavího, jednadvacetiletého mladíka, který absolvoval evropské univerzitní vzdělání a který byl otcem na tuto roli odmala připravován. V roce 1943 podepsali nejvyšší představitelé spojenců dohodu o nezávislosti Íránu. (History Leaks, 2025)

4 Muhammad Rezá Pahlaví

Muhammad Rezá Pahlaví byl sice novým vládnoucím šáhem, ale od roku 1945 se musel potýkat se svým konkurentem, Muhammadem Mosaddekem. Ten chtěl znárodnit ropný průmysl a tak zamezit odlivu peněz z ropy ze země. Tím si získal velkou oblibu, protože obyvatelé Íránu si byli vědomi, že zisky z jejich nerostného bohatství má v rukou cizí mocnost, tedy Velká Británie. Jako premiérovi se to Mosaddekovi opravdu podařilo - zasadil se o vznik Národní íránské ropné společnosti (NIOC), která převzala vedení od Britů. Mohlo by se zdát, že od této chvíle už si íránský lid plně hospodařil s vlastní ropou, tak tomu ale nebylo. Íránu chyběly technologie, know-how a obchodní síť, tedy všechno, co APOC měla. Velká Británie navíc jako odvetu vyhlásila embargo právě na íránskou ropu. Tyto skutečnosti výrazně omezily schopnost Íránu efektivně využívat ropné zdroje a Mosaddekův sen o národním ropném průmyslu se postupně začal hroutit. Británie chtěla zpět svůj přístup k černému zlatu a dělala vše proto, aby se k moci dostal zpět prozápadní Muhammad Rezá Pahlaví. Do situace začaly výrazněji zasahovat také Spojené státy, které v kontextu studené války vnímaly Írán jako strategicky významnou zemi. Vedle obav z šíření komunismu hrály důležitou roli i ekonomické zájmy související s rozsáhlými íránskými zásobami ropy. Spojené státy navíc usilovaly o větší vliv v regionu, dosud ovládaném především Británií. Proto se tyto dvě mocnosti spojily a s pomocí tajných služeb a najatých štváčů zajistily převrat v zemi a pád Muhammada Mossadeka. (Jafari, 2022) (Katouzian, 2022)

Od této chvíle už měl moc plně v rukou Muhammad Rezá šáh Pahlaví. Rok po převratu bylo na vzniklém mezinárodním konsorciu rozhodnuto o budoucnosti íránské ropného průmyslu. 40 % získá zpět britská AIOC, 40 % případně americkým ropným společnostem jako odměna za pomoc na operaci Ajax a zbytek si rozdělí evropské firmy. Čisté zisky z ropy pak budou děleny způsobem 50 % pro Írán a 50 % pro konsorcium. Reálná kontrola nad exportem, cenou ropy a těžným množstvím byla ale stále v rukou cizích států.

Spojenectví mezi Íránem a Spojenými státy se od té doby posilovalo, bylo založeno na vzájemných strategických a ekonomických zájmech. USA vnímaly Írán jako nárazník před sovětským vlivem a zároveň jako důležitého dodavatele ropy, Írán na druhou stranu dovážel z americké velmoci zbraně a získával podporu pro plánovanou modernizaci a technologický rozvoj. Charakteristická pro vládu nového šáha byla tzv. „westernizace“, tedy snaha aplikovat západní životní styl na íránská velkoměsta. (Kazemi, 2017; 2025)

Důležitou součástí uskutečňování toho slavného rozvoje Íránu byla tzv. Plánovací organizace. Írán totiž i po změně hlavy státu zůstal stále centrálně plánovanou ekonomikou. Tato vládní instituce vznikla roku 1948 a měla dohlížet na veškeré rozvojové projekty, modernizaci a upevňovat centralizaci moci. Byla financována příjmy z ropy, úvěry od Světové banky a z nemalé části i americkými půjčkami a jinou pomocí ze Západu. Na provozu této organizace se podílely stovky expertů, často mladých lidí s evropským vzděláním. Důležitá rozhodnutí tedy dělali odborníci a sám šáh. To mělo za následek nerovnoměrnost v rozvoji regionů. Šáhova technokracie investovala do už bohatých regionů a regionů s ekonomickým potenciálem, nikoli tam, kde to bylo potřeba. Írán se za existence Plánovací organizace řídil pětiletými nebo sedmiletými rozvojovými plány. Protože šáh chtěl stát řízený těmi nejlepšími experty, organizace spolupracovala s odborníky například ze Světové banky nebo

z Harvardovy univerzity. I díky tomu vznikla řada projektů, která ve velké míře podpořila rozvoj země. Konkrétně lze uvést výstavbu několika vodních přehrad na řekách Kajar, Dez či Sefid Rud, stavbu první ropné rafinérie v Teheránu, investice do dálničních sítí a později i centrální plánování výstavby nových měst. Avšak pravděpodobně největším projektem byla stavba prvního íránského plynovodu IGAT-1 a s tím související továrna na ocelové trubky, ta měla být základním kamenem pro nově se rozvíjející ocelářský průmysl. Plynovod potom sloužil k přepravě zemního plynu z jihu země na sever a dále pro export do SSSR. Postupně začínal růst domácí spotřeby a význam vnitřního trhu, zejména v Teheránu, který se stal centrem rozsáhlých urbanistických a modernizačních projektů a který měl být podle šáha „výkladní skříní modernizace“. Plánovací systém opravdu přispěl k rychlé industrializaci a modernizaci země. Mezi lety 1960 a 1976 rostlo íránské HDP v průměru o 10 až 11 % a v roce 1965 dosáhla hodnota růstu 17 % (World Bank, 2025). Byly tu ovšem i negativní dopady; posilování centralizace moci a prohlubování regionální i sociální nerovnosti.

Klíčovou postavou Plánovací organizace a celkově modernizace byl Abolhassan Ebtehaj. Tento bývalý guvernér Národní banky bývá někdy označován za prvního íránského technokrata. Tvrdil, že plánováním se dá předejít neefektivitě a hlavně korupci, kterou vnímal jako největší kaz íránského režimu. Kritizoval i to, že Írán nemá faktickou kontrolu nad svým vlastním nerostným bohatstvím. Ebtehaj se ale později začal dostávat do neshod se šáhem kvůli tomu, kam mají být peníze z ropy investovány. Jako každý, kdo se šáhovi nelíbil, byl Ebtehaj odvolán z funkce. (Katouzian, 2022)

Toto odstraňování nepohodlných lidí nebylo za vlády dynastie Pahlaví nic neobvyklého a byla to hlavní odvrácená strana naoko zářivého a progresivního režimu. K udržení pořádku a posílení autoritářské moci šáhovi dopomáhala tajná policie zvaná SAVAK. Ta na šáhův rozkaz likvidovala konkurenty a potlačovala protesty. Nechvalně se proslavila svou brutalitou a mezi lidmi záměrně vyvolávala atmosféru strachu. Bylo známo, že političtí oponenti, hlavně z řad levice, nebo lidé, co otevřeně nesouhlasí se šáhem, jsou vězněni. Mučení a popravy tu byly na denním pořádku. Na politické scéně tudíž neexistovala opozice ani žádný politický dialog. (2024)

Přesto zde byly skupiny, které působily jako opoziční síly, a ač si to šáh možná ani neuvědomoval, měly zásadní vliv na islámskou revoluci na konci sedmdesátých let. Řeč je o tradičních bazarech a komunitách íránských obchodníků. Bazary byly po celou historii Íránu i Persie důležitými socioekonomickými centry. Sloužily jako dopravní uzly i jako místa pro každodenní setkávání lidí. Šáh Pahlaví bazary otevřeně pohrdal a dělal vše pro to, aby zanikly. Vnímal je totiž jako zastaralé pozůstatky středověku. Urbanizace, výstavba nových nákupních center a příliv supermarketů ze západu, to vše tlačené westernizací, opravdu ztěžovaly bazarům a místním obchodníkům přežít. Dokonce jeden z územních plánů na modernizaci Teheránu byl záměrně koncipován tak, aby oslabil staré centrum města, kde se bazary nacházely, a aby se obchodní centra přesunula do nových městských částí. Šáh si pravděpodobně neuvědomoval, jakou společenskou a ekonomickou sílu tato skupina obyvatel má. Obchodníci z bazarů byli silně spjati s náboženskými elitami, což později vyústilo ve vytvoření silného protirežimního bloku při protestech. (Jafari, 2022)

4. 1. Bílá revoluce

V roce 1963 Muhammad Rezá šáh Pahlaví zahájil svůj program s názvem Bílá revoluce. Bílá revoluce byla souborem norem, které měly zlepšit životní podmínky Íránčanů. Reformy zahrnovaly uznání volebního práva žen, privatizaci státních podniků a boj proti negramotnosti. V průběhu let se díky tomu počet studentů na základních, středních i vysokých školách zněkolikanásobil, zvýšil se také poměr dívek na školách. V důsledku toho ženy dostávaly více prostoru v profesním, sociálním i politickém životě. Hlavním bodem tohoto

programu byla ovšem pozemková reforma. V té době v Íránu totiž ještě fungoval feudalismus. Většina Íránčanů pracovala na půdě, která patřila velkostatkářům nebo duchovním, tedy lidem spojeným s bazarem. S cílem rozbít tyto tradiční a zastaralé pořádky šáh rozdělil 500 tisíc hektarů mezi nemajetné rodiny.

Muhammad Rezá šáh Pahlaví se snažil udržovat dobré vztahy s duchovenstvem po celou dobu své vlády. Pravidelně absolvoval poutě na posvátná místa a duchovní vůdci měli své místo při důležitých událostech, jako třeba při slavnostním korunovačním obřadu, kdy se šáh nechal korunovat na šáhensháha, tedy v češtině na krále králů. Změnil zákon svého otce o zákazu hidžábu a ponechal jeho nošení na bázi dobrovolnosti. Pahlaví věděl, že když si zajistí přízeň islámských představitelů, získá si tím i obyčejné lidi. Navzdory těmto snahám, Bílá revoluce způsobila vlnu nevole u fundamentálních islámistů, kteří reformy označovali za „kulturní imperialismus“ a útok na islámský způsob života. Vůdcem tohoto odporu se stal ajatolláh Rúholláh Chomejní, který vystupoval veřejně a projevoval nespokojenost s režimem. Okamžitě si získal řadu příznivců, ať už z řad duchovních, tak i obyčejných lidí, kteří byli dlouhodobě frustrováni šáhovou lhostejností k islámským tradicím. Předmětem kritiky se stala kromě Bílé revoluce i korupce, násilí tajné policie, vliv USA na místní politiku a celková šáhova autoritářská vláda. Za tuto vzpurnost byl Chomejní zatčen a poslán do exilu v Íráku, kde strávil 14 let. Mezitím ale sepisoval, jak by vypadal podle něj ideální stát, kde by byla světská vláda a duchovenstvo spojena v jedno. Dařilo se mu i odtud pomocí své knihy ovlivňovat veřejné mínění v Íránu a tím přispět k pozdějšímu pádu dynastie.

Bílá revoluce se tedy mohla po vlně potlačených protestů realizovat. Její implementace byla ale složitější, než se na první pohled zdálo. Běžní Íránci sice dostali půdu, neměli ale co zasít, a chyběly jim moderní nástroje na obdělávání půdy, navíc většina rolníků dostala parcely menší než 5 hektarů. Za těchto podmínek pro ně bylo těžké se uživit. Jak už bylo zmíněno, města byla bohatá, a proto se velká část obyvatelstva začala přesouvat právě tam. Nastala tedy podobná situace, jako za Rezá šáha Pahlavího, kdy byla podporovaná urbanizace, ale tentokrát v mnohem větším měřítku. Během třiceti let počet obyvatel v Teheránu vystřelil z 1 milionu na 5 milionů. Chudší předměstí zůstávala ale stále chudá a bohaté moderní čtvrti bohatly.

Bohatého života a okázalosti si užíval i sám Muhammad Rezá šáh Pahlaví. Obrovské částky z peněz daňových poplatníků šly na reprezentaci režimu a životní styl vládnoucí elit. Vyvrcholením nespravedlivého dělení byla pompézní slavnost výročí 2500 let perské říše, kam byla pozvána spousta politiků a králů z celého světa, avšak domácí občané nikoli. To vyvolalo vlnu dalších protestů, které přetrvávaly až do konce sedmdesátých let. Důležitou událostí, která podpořila nespokojenost obyvatelstva, byl ropný šok. V roce 1973 OPEC, jehož byl Írán součástí, vyhlásil embargo na vývoz ropy do zemí podporující Izrael. Írán ale v čele s prozápadním šáhem toto rozhodnutí nerespektoval a dále prodával ropu západním velmocem. Příjmy z ropy kvůli tomu vyskočily z 5 miliard dolarů v roce 1973 na 20 miliard dolarů v roce 1974. Tento obrovský šok způsobil přehřátí ekonomiky a vysokou inflaci, která v roce 1974 dosáhla 58 %. Ceny bytů v Teheránu se v důsledku toho vyšplhaly na trojnásobek původních cen. Tato ekonomická situace byla jedním z hlavních hnacích motorů protestů. V tu dobu se už šáhovy snahy o jejich potlačení stávaly stále více brutálnější. O to více se proti němu stavěla stále větší část společnosti. (Timeline, 2024) (Jafari, 2022) (Katouzian, 2022)

5 Pád dynastie Pahlaví

V době, kdy protesty byly největší, se Muhammad Pahlaví potýkal s rakovinou a byl zjevně oslabený. V jednom ze svých proslovů reagoval na protesty tím, že propustí politické vězně a svým způsobem žádal lid o druhou šanci. To ale nepomohlo. Naopak lidé vycítili šáhovu slabost a vyšli do ulic ještě ve větší síle. Hesla byla stále stejná jako při prvních protestech, jen

se více radikalizovala. Zesláblý šáh se svou rodinou odletěl ze země oficiálně kvůli léčbě, a už se tam nikdy nevrátil. Islámská revoluce v Íránu byla především sociálního rázu. Do ulic vycházeli i lidé, kteří pouze chtěli pomoci ukončit autoritářskou dynastii Pahlaví, nikoli podpořit nástup ajatolláha Chomejního a islámského fundamentalismu. Pár dní po odchodu Muhammada Rezá šáha Pahlavího se do Íránu s velkou slávou z exilu vrátil ajatolláh Chomejní. Ten se ihned chopil moci a nastolil tu režim, který si tak dlouho v ústraní plánoval. Írán se stal islámskou republikou a zahájila se islamizace všech oblastí života. (Timeline, 2024)

6 Závěr

Dynastie Pahlaví bezpochyby změnila Írán k nepoznání a zavedla reformy, které si předtím jen málokdo dokázal představit. I dnes záběry z Teheránu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let vzbuzují údiv; v kontrastu s dnešním islámským režimem se tehdejší realita zdá téměř neuvěřitelná. Díky příjmům z ropy se rozvíjel průmysl, školství i města a vznikla moderní infrastruktura. Obrovský progres nastal i v právech žen. Oba šáhové však všechny tyto reformy prosazovali autoritářsky shora a bez hlubší společenské citlivosti. Vládcí i jejich okolí se postupně izolovali od každodenních problémů většiny obyvatelstva. Režim dostatečně nerespektoval islámské hodnoty a tradiční způsob života, který byl pro běžného člověka klíčový. Místo snahy porozumět zaběhlým strukturám se Írán dočkal změn vedených technokracií, jež narážely na odpor konzervativních a náboženských vrstev. Přestože řada reforem přinesla zemi nesporné výhody, jejich přínosy nebyly rozděleny rovnoměrně a hospodářský růst zdaleka nepocíťovali všichni stejně. Stát navíc často selhával v roli spravedlivého přerozdělovatele bohatství a politická scéna zůstávala po dlouhá léta uzavřená skutečné opozici, přičemž se režim nevyhýbal represím a systematickému porušování lidských práv. To vše vyústilo v masovou nespokojenost obyvatelstva, kterou dokázal obratně využít ajatolláh Chomejní, což v roce 1979 vedlo k definitivnímu pádu monarchie.

Literatura

- HAKIMIAN, Hassan, 2016. INDUSTRIALIZATION i. The Reza Shah Period And Its Aftermath, 1925-53. In: *Encyclopaedia Iranica*. 2016-. Dostupné z: Encyclopaedia Iranica, <https://www.iranicaonline.org/articles/industrialization-i/>. [citováno 2026-05-21].
- JAFARI, Elmira, 2022. *The Making of the Modern Iranian Capital*. Delft University of Technology. Dostupné z: <https://doi.org/10.7480/ABE.2022.11>.
- KATOUIZIAN, Homa, 2022. Political Economy of Iran under the Pahlavi's. online. *International Journal of New Political Economy*, roč. 3, č. 2, s. 197–241. Dostupné z: <https://doi.org/10.52547/jep.3.2.197>.
- KAZEMI, Farhad, 2017. ANGLO-PERSIAN OIL COMPANY. In: *Encyclopaedia Iranica*. 2017-. Dostupné z: Encyclopaedia Iranica, <https://www.iranicaonline.org/articles/anglo-persian-oil-company/>. [citováno 2026-05-19].
- SHAMBAYATI, Niloofar, 2015. COUP D'ETAT OF 1299/1921. In: *Encyclopaedia Iranica*. 2015-. Dostupné z: Encyclopaedia Iranica, <https://www.iranicaonline.org/articles/coup-detat-of-1299-1921/>. [citováno 2026-05-13].
- WORLD BANK, 2025. World Bank Open Data. online. In: *World Bank Open Data*. Dostupné z: <https://data.worldbank.org>. [citováno 2026-05-27].
2024. *1979 Iranian Revolution, Explained | Last Persian Shah*. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FXlHxrBJoik>.
2025. *The Last Shah of Iran: Rise and Fall of the Pahlavi Dynasty*. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=X52Tz9hKxfQ>.